

Nr 74.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till avtal med Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund; given Stockholms slott den 28 januari 1938.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t föreslå riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund träffa avtal i enlighet med härvid fogat förslag.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

Förslag till avtal.

Mellan Svenska staten, å ena sidan, samt Luossavaara—Kiirunavaara Aktiebolag, nedan kallat LKAB, och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund, nedan kallat TGO, å andra sidan, har träffats följande avtal.

1) LKAB äger — under förutsättning att trafikförhållandena icke lägga hinder i vägen — att för tiden intill den 1 oktober 1940 utöver de i 1927 års malmavtal medgivna maximikvantiteterna bortfrakta ytterligare högst 6 miljoner ton malm från gruvfälten Kiirunavaara, Gellivare och Luossavaara på de i sagda avtal fastställda fraktvillkoren. Malmkvantitet, som på grund av denna bestämmelse bortfraktas, benämnes här nedan merbrytning.

2) Av bolagets vinst, beräknad med tillämpning av 1927 års avtal, skall ett belopp, som vid lika fördelning av sagda vinst på bolagets hela malmproduktion motsvarar en tredjedel av den å merbrytningen för året belöpande vinstandelen, användas till extra avskrivning genom avsättning till en avskrivningsfond. Den efter nyssnämnda avsättning återstående vinsten skall fördelas mellan preferens- och stamaktierna på sätt i § 5 av 1927 års avtal föreskrives, i den mån densamma icke genom fondering enligt § 4 i 1932 års malmavtal undandrages från vinstfördelningen.

Med avseende å beslut om eventuellt förfogande över avskrivningsfonden för verkställandet av avskrivningar gäller vad i § 4 av 1932 års malmavtal finnes föreskrivet.

3) Oavsett upplägandet av här ovan avhandlade avskrivningsfond skall det åligga LKAB att årligen verkställa lika stora avskrivningar, som eljest ålegat bolaget enligt 1927 års avtal.

4) I händelse statsinlösen av stamaktierna i LKAB enligt 1927 års avtal kommer till stånd, skall, vid uppskattning av den till grund för beräkandet av lösesumman liggande medelnettovinsten per ton malm, iakttagas,

att vinsten för de år, under vilka avsättningar till avskrivningsfond enligt punkt 2 här ovan blivit verkställda, skall ökas med sålunda avsatta belopp, samt

att bolagets årliga utgifter under den i §§ 25 och 26 av nyssnämnda avtal omförmälda tioårsperioden skola ökas med tre procent av de belopp, som före respektive års ingång blivit enligt punkt 2 här ovan avsatta till avskrivningsfonden.

Vid inlösen skall TGO icke tillgodoföras någon del av avskrivningsfonden.

5) Under tiden intill den 31 december 1940 äger TGO öka exporten av malm från Grängesbergs Gruvaktiebolag tillhöriga gruvor i Grängesberg med sammanlagt högst 600,000 ton utöver i 1927 års avtal fastställt maximum.

6) a) Till § 17 första stycket i 1927 års malmavtal göres följande tillägg:

I den mån malmen användes för järntillverkning inom Norrbottens län, må staten eller den eller de, till vilka staten överlåter sin rättighet, utan höjning av priset utesluta malm med högre fosforhalt och begränsa leveransen till malm med lägre fosforhalt, varvid maximikvantiteten 100,000 ton minskas med den uteslutna kvantiteten.

b) För järntillverkning i Norrbottens län åtager sig LKAB att, därest staten så påfordrar, utan inskränkning i de kvantiteter, som bolaget avtalsenligt äger bortfrakta från sina gruvfält, årligen bryta och till ett pris motsvarande självkostnaden ökad med 10 % tillhandahålla staten eller den eller dem, till vilka staten överlåter sin rättighet, intill 100,000 (etthundratusen) ton fosformalm från Gällivare och/eller Kiirunavaara. Med fosformalm förstås härvid malm med en genomsnittlig fosforhalt, vad Gällivare angår, av 0.7—1.0 % och, vad Kiirunavaara angår, av 1.5—2.0 %. Vid praktiskt taget lika användbarhet skall malm från Gällivare i första rummet ifrågakomma. För leveransen skola gälla samma bestämmelser, som under § 17 a—g i 1927 års malmavtal angivas för leveranser från Luossavaara.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 28 januari
1938.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern HANSSON, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS,
MÖLLER, LEVINSON, SKÖLD, NILSSON, QUENSEL, FORSLUND.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, anför:

Den rådande ekonomiska högkonjunkturen har i sin senare del utmärkts av att på världsmarknaden uppstått brist på vissa betydelsefulla produktionsförmågor, främst järn och stål. Detta för en utpräglad ekonomisk uppsvingperiod karakteristiska drag, som närmast förklaras av en starkt ökad anläggningsverksamhet och som återspeglats i stegrade priser, har skärpts genom att leveranserna av malm från vissa utländska gruvdistrikt under senare tid ej kunnat fortgå i samma utsträckning som tidigare.

I detta läge har det syntts motiverat att upptaga till övervägande möjligheten av ökad malmexport från Sverige. Dels föreligga ur allmänna synpunkter vägande skäl för att såvitt möjligt motverka råvarubristen. Dels är det med tanke på det ekonomiska utnyttjandet av Sveriges naturtillgångar lämpligt att genom ökad export söka tillgodose den stegrade efterfrågan på malm som nu gör sig gällande. Till risken för att en konjunkturbetingad försämring i avsättningsmöjligheterna senare skall inträda kommer, att marknaden för den svenska malmen kan bli begränsad genom brytning av andra, hittills icke nyttjade fyndigheter. Denna möjlighet kan aktualiseras, för den händelse malmkundernas krav icke inom skäliga gränser nu tillgodoses.

En ökning av exporten bör givetvis ske under beaktande av att mera betydande kapitalinvesteringar åtminstone för närvarande böra undvikas och med tanke jämväl på angelägenheten av en rationell hushållning med ifrågasättande naturtillgångar.

Sveriges huvudsakliga export av järnmalm härrör från de malmfält, som ägas av Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag (i det följande kallat LKAB) samt Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund (i det följande benämnt TGO). Dessa bolags rätt till malmbrytning är begränsad genom avtal med svenska staten av år 1927. LKAB är enligt detta avtal berättigat att från gruvfälten Kiirunavaara, Gellivare och Luossavaara för varje bokslutsår bortfrakta sammanlagt högst 9 miljoner ton järnmalm, dock att den sålunda fastställda årskvantiteten kan överskridas med intill 10 procent under iakt-

tagande av att de under en period av tre på varandra följande bokslutsår bortfraktade kvantiteterna icke må sammanlagt överstiga 27 miljoner ton. Enligt samma avtal har TGO förbundet sig att begränsa exporten av malm från de Grängesbergs Gruvaktiebolag tillhöriga gruvorna i Grängesberg, så att den samma ej överstiger 1 miljon ton årligen.

På grundval av nyssnämnda överväganden rörande läget på marknaden för malm har det syns såväl bolagens styrelser som mig lämpligt, att malm-brytningen nu ökas utöver de sålunda i 1927 års avtal fastställda gränserna. De i ärendet förda förhandlingarna hava utmynnat i ett förslag till överenskommelse enligt vilket från de lappländska malmfälten skulle intill den 1 oktober 1940 få bortfraktas ytterligare högst 6 miljoner ton samt från gruvorna i Grängesberg intill utgången av år 1940 ytterligare högst 600,000 ton malm. Den föreslagna tidsbegränsningen har syns mig lämplig med hänsyn till det ovissa läget och den därav betingade svårigheten att bedöma varaktigheten av den stegrade efterfrågan på järnmalm. En merbrytning av angiven omfattning är, enligt vad bolagen uppgivit, praktiskt taget att betrakta såsom maximum för vad som tekniskt kan åstadkommas under den nu ifrågavarande tiden. Brytningen kan icke anses nämnvärt inverka på den framtida malmtillgången och skulle icke kräva några nya fasta anläggningar; de maskiner som skulle behöva anskaffas vore att betrakta endast som en i förhållande till normala inköp något tidigare företagen förnyelse och komplettering av den maskinella utrustningen.

Vid sidan av de här i korthet motiverade bestämmelserna rörande ökad brytning innefattar avtalsförslaget väsentligen föreskrifter som avse att tillgodose statens intressen såsom meddelägare i LKAB. Innan jag redogör för innebörden av dessa föreskrifter, torde det tillåtas mig att i korthet bringa i erinran huvudgrunderna för det inbördes rättsförhållandet mellan intressenterna i LKAB och de punkter i gällande malmavtal, som äro av betydelse för nu föreliggande frågas bedömande.

Staten och TGO äga vardera hälften av aktierna i LKAB. Statens aktier betecknas såsom preferensaktier och TGO:s såsom stamaktier. De båda intressenternas inbördes rättigheter och skyldigheter regleras genom avtal av år 1927 och år 1932.

Beträffande den närmare innebörden av 1927 års avtal torde få hänvisas till proposition nr 241 till 1927 års riksdag. Här må allenast erinras om följande. För tiden t. o. m. den 30 september 1947 äger staten rätt till royalty av en krona 50 öre för varje bortfraktad ton järnmalm. I den mån vinsten för de olika åren därtill förslår, skall TGO såsom stamaktieägare därefter erhålla en utdelning motsvarande statens royalty, varefter eventuellt återstående vinst lika fördelas mellan de båda intressenterna. Den 30 september 1947 och sedermera vart tionde år den 30 september äger staten rätt att inlösa stamaktierna i LKAB mot en lösesumma, som, på sätt i avtalet närmare bestämmes, beräknas till hälften av det kapitaliserade värdet av medelnettovinsten å en brytningskvantitet av 4,250,000 ton järnmalm. Därest inlösen icke sker den 30 september 1947, skall, för tiden efter nämnda dag och intill

dess staten begagnar sig av sin inlösningsrätt, LKAB:s nettovinst fördelas mellan intressenterna sålunda, att vinsten, i vad den belöper på en under varje bokslutsår bortfraktad kvantitet av intill 3,750,000 ton, delas lika mellan preferens- och stamaktieägarna (staten, resp. TGO) samt, i vad den belöper på överskjutande kvantiteter, fördelas med $\frac{2}{3}$ till staten och $\frac{1}{3}$ till TGO. Den omständigheten, att statens inlösningsrätt utövas genom övertagande av äganderätten till stamaktierna, medför, att staten övertager företaget, sådant det vid inlösningsstillfället befinnes med tillgångar och skulder. Detta förhållande har föranlett införandet av vissa bestämmelser till reglerande av LKAB:s ekonomiska förvaltning för tiden till en eventuell inlösen. Hit äro att räkna, förutom den tidigare berörda regleringen av rätten till bortfraktning av malm, jämväl stadgandena om å ena sidan, att hela den utdelningsbara vinsten även skall utdelas, och å andra sidan, att vissa i avtalet angivna avskrivningar för varje år skola verkställas.

1932 års avtal, vilket föranleddes av den senaste ekonomiska krisens återverkningar på LKAB:s verksamhetsområde, avsåg bland annat att tillföra bolaget ökat rörelsekapital och att till konsolidering av bolagets ställning för mötande av nya kriser bereda tillfälle till fondering av vinster inom bolaget. I sistnämnda hänseende stadgas, att fondering av bolagets vinstmedel utöver föreskriven avsättning till reservfond må genom beslut å ordinarie bolagsstämma äga rum till omfattning och för ändamål, som godkännas av röstande vilka företräda mer än hälften av preferensaktiekapitalet (d. v. s. staten). För att beslut om ianspråktagande av sålunda fonderade medel skall vara giltigt, erfordras att det biträdes av preferensaktieägarna på sätt nyss blivit sagt. I händelse statsinlösen av stamaktierna enligt 1927 års avtal kommer till stånd, skola sålunda fonderade vinstmedel fördelas lika mellan de båda intressenterna. Grunden till sistnämnda bestämmelse är den, att därest 1927 års avtal om utdelning av vinsten tillämpas, hälften av vinsten skall gå till vardera sidan. Om utdelningen minskas genom fondering, sker denna alltså med vinstmedel, till vilka båda sidorna äga lika rätt, och de fonderade medlen böra alltså vid upplösning av parternas bolagsförhållande lika fördelas dem emellan.

Med avseende å fördelningen av vinsten å den ifrågasatta merbrytningen vid de lappländska malmfälten innehåller det föreliggande avtalsförslaget regler som i vissa avseenden avvika från de eljest gällande. Sålunda föreslås, att $\frac{1}{3}$ av denna vinst skall avsättas till en avskrivningsfond, som i händelse statsinlösen äger rum, skall oavkortad bibehållas i bolaget, under det att återstående $\frac{2}{3}$ av vinsten skola disponeras i enlighet med bestämmelserna i 1927 och 1932 års avtal. Innebörden av denna bestämmelse är i korthet, att därest inlösen av stamaktierna äger rum, staten har tillförsäkrats vederlag för den minskning i malmtillgången, som genom den ifrågasatta merbrytningen må hava ägt rum, under det att båda intressenterna i princip bibehållas vid sina inbördes rättigheter och skyldigheter enligt gällande avtal, för den händelse inlösen icke skulle komma till stånd. I anslutning härtill har i avtalsförslaget inryckts bestämmelse av innehåll, att avsättningen till avskriv-

ningsfond icke skall i någondera riktningen påverka den på grundval av medelnettovinsten per ton malm beräknade inlösningssumman, vilken alltså avses skola beräknas till samma belopp, som om någon utökning av brytningen icke kommit till stånd.

I avsikt att söka främja uppkomsten av malmförädling inom Norrbottens län ha vidare i avtalsförslaget inryckts bestämmelser bland annat om skyldighet för LKAB att, utan inskränkning i de kvantiteter som bolaget avtalsenligt äger bortfrakta från sina malmfält, årligen till ett pris motsvarande självkostnaden ökad med 10 procent tillhandahålla intill 100,000 ton av för ändamålet lämplig malm.

Med avseende å förslagets detaljbestämmelser, i den mån dessas innehåll icke redan blivit omnämnt, torde följande upplysningar böra lämnas.

I *första punkten* av förslaget regleras merbrytningen vid de lappländska malmfälten. LKAB har för verksamhetsåret 1 oktober 1935—30 september 1936 icke bortfraktat mer än cirka 6.1 miljoner ton malm samt äger i följd härav enligt 1927 års avtal att för vardera av åren 1 oktober 1936—30 september 1937 och 1 oktober 1937—30 september 1938 uttaga sammanlagt 9.9 miljoner ton. Med avseende å såväl brytningsplaner som försäljningar har LKAB redan inrättat sig för dessa kvantiteter. På grund härav skall givetvis till merbrytningen endast hänföras, vad som för tiden t. o. m. den 30 september 1938 överskjuter 9.9 miljoner ton. För tiden efter sistnämnda dag skall enligt vid förhandlingarna nådd enighet mellan mig och stamaktieägaren till merbrytningen räknas allt som överstiger 9 miljoner ton. Vid avtals tidens utgång den 1 oktober 1940 återinträda automatiskt bestämmelserna i 1927 års avtal om möjligheten till förskjutning av de bortfraktade kvantiteterna mellan de olika åren.

Genom stadgandet i *andra punkten* regleras dispositionen av den å merbrytningen uppkommande vinsten. Enligt punktens andra stycke tillförsäkras staten medbestämmanderätt i fråga om användningen av avskrivningsfonden.

Vinsten å merbrytningen kan givetvis användas till fonderingar utöver den tredjedel, som skall avsättas till avskrivningsfond. I så fall skola dock å sådan fondering tillämpas bestämmelserna i 1932 års malmavtal, varigenom TGO i händelse av statsinlösen utfår sin hälft av de fonderade medlen.

För undvikande av missförstånd har i *tredje punkten* fastslagits, att upplägget av avskrivningsfond icke medför någon minskning i fråga om de avskrivningar, som det åligger LKAB verkställa enligt 1927 års avtal.

Med bestämmelserna i första stycket av *fjärde punkten* avses att tillgodose det tidigare nämnda önskemålet, att i händelse av statsinlösen av stamaktierna i LKAB någon ändring av den på grundval av medelnettovinsten per ton malm beräknade inlösningssummans storlek icke skall äga rum. Å ena sidan skall sagda medelnettovinst sålunda icke minskas genom att en tredjedel av vinsten å merbrytningen avsättes till en avskrivningsfond, men å andra sidan skall den icke heller ökas genom den fördel i ränteavseende, som uppkommer

för bolaget genom avskrivningsfondens tillskapande. Sistnämnda syfte tillgodoses genom stadgandet, att vid medelnettovinstens beräkning bolagets årliga utgifter skola anses ökade med såsom under omständigheterna skäligen ansedda 3 procent av de belopp, som före respektive års ingång blivit avsatta till avskrivningsfonden.

Sista stycket av punkten innehåller det av mig tidigare berörda stadgandet, att i händelse av statsinlösen TGO icke skall tillgodoföras något av avskrivningsfonden.

I femte punkten regleras merbrytningen vid Grängesbergsgruvorna. Skillnaden mellan de i denna och i första punkten angivna tidsfristerna betingas av att bokslutsåret för Grängesbergs Gruvaktiebolag sammanfaller med kalenderåret men för LKAB utlöper den 30 september.

Sjätte punkten slutligen omfattar de särbestämmelser rörande leveransen av malm, lämpad för försök till malmförädling inom Norrbottens län, som jag tidigare omnämmt.

Över det förslag till avtal, för vars innehåll jag här redogjort, ha utlåtanden efter remiss avgivits av statskontoret, kommerskollegium — som i ärendet hört bergmästaren i Norra distriktet — och järnvägsstyrelsen. I intet fall ha erinringar riktats mot förslaget, att brytningen skulle i angiven omfattning ökas. De hörda myndigheterna ha jämväl funnit de föreslagna detaljbestämmelserna rörande disposition av vinsten, fondering m. m. ändamålsenliga.

† Beträffande det i avtalsförslaget införda stadgandet om viss skyldighet för LKAB att tillhandahålla malm för järntillverkning i Norrbottens län, mot vilket bergmästaren i Norra distriktet riktat vissa invändningar, har kommerskollegium anfört, att då planer ännu icke föreläge utarbetade angående uppdragande av dylik tillverkning, så vore det icke möjligt att nu uttala sig i frågan, om det föreslagna leveransåtagandet motsvarade blivande behov. Kollegiet funne emellertid ej anledning till erinran mot att det föreslagna stadgandet infördes i avtalet.

Från kollegiets sida har ifrågasatts, huruvida ej i avtalet borde för tydlighetens skull angivas, att malm som brytes på grund av ifrågavarande avtal skall, i den mån ej annat sägs, likställas med i § 3 av 1927 års avtal omnämnd malm. Uttalandet har föranlett en mindre, formell justering av första punkten i avtalsförslaget. Det ifrågasatta tillägget skulle därefter kunna få betydelse endast för tolkningen av § 4 i 1927 års avtal, men då tillämpligheten av detta stadgande på merbrytningen ändock synes ostridig, har jag ej funnit någon komplettering av avtalet i angivet avseende erforderlig.

I anledning av det i första punkten av avtalsförslaget införda förbehållet angående trafikförhållandena har järnvägsstyrelsen framhållit, att man med den ifrågasatta merbrytningen kommer upp till en exceptionellt hög transportprestation för en enkelspårig bana. Möjligheterna att efter eventuella driftsavbrott taga igen det förlorade äro därför skäligen begränsade och berörda förbehåll kan alltså komma att bliva av ej blott teoretisk betydelse,

även om LKAB med största möjliga jämnhet fördelar malmavsändningen, och trots att från statens järnvägars sida givetvis intet kommer att underlåtas, som kan anses ägnat att med rimlig kostnad i möjlig mån säkerställa trafikens behöriga avveckling.

Sedan förslaget om ökad brytningsrätt offentliggjorts, ha framställningar avseende reglering av vissa spörsmål i anslutning till det förebådade avtalet inkommit från, bland andra, Norrbottens läns landsting, Luleå stad samt Jukkasjärvi och Gällivare kommuners samarbetskommitté. De viktigaste i dessa skrivelser framförda önskemålen avse dels ekonomiska åtgärder ägnade att skydda de av malmbolagens verksamhet berörda kommunerna mot följderna av växlande konjunkturer för malmproduktionen, dels ökad malm-skeppning över Luleå. De vittutseende och komplicerade spörsmål som berörts i framställningarna äro föremål för utredning inom finansdepartementet. Som de icke stå i nödvändigt samband med de frågor, som skulle vinna sin lösning genom föreliggande förslag till nytt malmavtal, men skulle påkalla ett icke önskvärt uppskov med den slutliga prövningen av detta, torde jag i ett senare sammanhang för Kungl. Maj:t få anmäla de förslag vartill framställningarna må kunna föranleda.

Föredragande departementschefen uppläser härafter det i enlighet med vad han sålunda anfört upprättade förslaget till avtal samt hemställer, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag samt Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund träffa avtal i enlighet med nämnda förslag.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

R. Borgström.